

Biçembilim ve Yazın Çevirisi

N. Berrin Karayazıcı
Hacettepe Üniversitesi

Yazın çevirisine bir yaklaşım geliştirmek istendiğinde yazın çevirisinin ve genelde tüm çevirinin biçembilim ile olan ilişkisi ortaya çıkar. Bu ilişkinin derinliği ve yakınlığı kişiyi ister istemez biçembilimin yazın çevirisinde bir unsur olarak benimsenmesi gerekliliğine götürür. Biçemin çeviri içindeki kuram ve uygulama açısından yeri çeviri kuramcıları ve dilbilimciler tarafından da tartışılmakta, ancak henüz bu konuda yeterli bir tanımlama yapılmamaktadır. (Bkz. M. Snell- Hornby 1988, House 1977, Bassnett 1984, Widdowson 1975). 1971 de Reib, 1977 de Wills de makalelerinde biçemin çeviri ile olan ilişkisine gönderme yapmışlar, Stolze (1982 300) kitabının büyük bir bölümünü biçem sorununa adanmıştır. Ancak tüm tartışmalarda biçem-çeviri arasındaki ilişki belirli birimler veya örnekler açısından ele alınmış ve tutarlı kuramsal bir yaklaşımın eksikliği hissedilmiştir. Çeviri-biçem arasındaki kuramsal ilişki, büyük bir ölçüde Leech ve Short'un biçem üzerine görüşlerine dayanarak Mary Snell- Hornby tarafından *Translation Studies: An Integrated Approach* adlı kitapta kuramsal olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Biçembilimin dilbilim ve yazın eleştirisi alanlarındaki yeri günümüzde artık net bir şekilde bilinmekte ve bu alanlarda biçem bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu makalenin amacı, biçembilimin yazın çevirisi içindeki yeri ve önemini belirlemek ve biçembilimin bir yöntem olarak dilbilim ve yazın eleştirisi çalışmalarında kullanıldığında bu alanların çevirideki aşamaları oluşturduğunu göstermektir. David Lodge biçem kavramını yazın eleştirisi terminolojisi içinde insanı en şaşkınlığa düşüren terim olarak niteler. (1966 : 49) Ancak son yıllarda biçem, biçembilim alanında dilin çeşitli unsurlarını araştıran dilbilimciler tarafından önemsenmeye başlamıştır. Crystal ve Davy (1969) nin günlük İngilizcenin biçemi üzerine yaptıkları araştırma House (1977) tarafından çeviri yeterliliğini değerlendirmede bir örnek olarak geliştirilmiştir. Ancak bu örnek çeviri alanında kuramsal olarak

biçemin yerini belirginleştirmekte yetersiz kalmıştır. Oysa yazın çevirisi açısından bieme yaklaştışımızda, biçemin aynı yazın eleştirisi ve dilbilim çalışmalarında kullanıldığı şekilde yazın çevirisinin aşamalarında kullanıldığını görürüz. Bu görüşü netleştirmek için önce yazın çevirisinin aşamalarını belirlemek gerekir. Yazın çevirisinde diğer tüm eviri türlerinde olduğu gibi-iki unsur vardır: zgn metin ve eviri metin. zgn metnin özgünlüğü tartışılmaz; aynı şekilde eviri metin de artık eviribilimciler tarafından yeniden yaratılan ve yaratılma edimiyle ortaya çıkan, yeni bir kültürel toplumsal ortamda yeni bir dille yazılan özgün bir metin olarak kabul edilmektedir. zgn kaynak metin, özgün eviri metnin çıkış noktası, kaynağıdır. Aynı şekilde özgün kaynak metnin de çeşitli kaynakları, çıkış noktaları vardır. Çeviribilim alanında metinlerin yerini böylece belirledikten sonra çevirmenin yerini belirleyebiliriz. Çevirmen, eviri edimi içinde çeşitli rollere sahiptir. Bunlardan ilki ve eviri ediminin sonucunun başarılı olması için belki de en gerekli olanı çevirmenin okuyucu rolüdür. Çevirmen öncelikle çevireceği metne bir okuyucu olarak yaklaşır. Çevirmen için metin yalnızca dilbilimsel bir olgu değil, iletişimsel işleve sahip, belirli bir ortam içine yerleştirilmiş bir birim ve geniş bir sosyo-kültürel yelpazenin bir kısmıdır. Okuyucu evirmen için başlangıç noktası olarak bunu alırsak, okuyucu çevirmenin metin çözümlemeye önce metni kültür ve ortam açısından belirlemek ile başlaması gerektiğini söyleyebiliriz. (Bkz. Hornby 1988) İkinci aşama metni okuma-anlama aşamasıdır. Çeviri bir okuma ve yazma olgusu olarak bilinir. Çeviri ediminin aşamaları da okuma-anlama-yazma olarak belirlenebilir. Okuma-anlama edimi çözümleme ve anlamayı içerir. Çözümleme, metni sadece dilbilimsel açıdan değil, yazın eleştirisi açısından da çözümlemeyi içerir. Bu üç ana olgunun gerçekleşmesi yazın çevirisinde evirmeninini işini yarı yarıya bitirmesi anlamına gelir. evirmenin bir okuyucu konumunda eline aldığı metin anlamsal ve dilbilimsel göstergeleri sosyo-kültürel ve dilsel bir ereve içinde içermektedir. Aynı zamanda bu metin, çevirmek- yeniden yaratmak edimi için bir ön koşulu oluşturur. Yeniden yaratmanın gerçekleşmesi ve başarı ile gerçekleşmesi okumanın niteliğine bağlıdır. Çevirmen evirme aşamasına

gelmeden önce yazın eleştirisi ve dilbilim çalışmaları ile metni çözümlmeye çalışan bir okuyucudur. Bu okuyucunun metni anlamasını sağlayacak çözümleme yöntemi de biçembilimdir. Çevirmenin çeviri edimi içinde geçirdiği aşamaları belirlemek için ortaya şöyle bir şema çıkarabiliriz:

eleştirel yorumlama + dilbilimsel göstergeleri inceleme
 Biçembilim Biçembilim

Kaynak metni okuma-yazma

Seçim ve amaç dilde yeterlik

Yeniden yaratma

Yeniden yaratılan metin

eleştirel yorumlama yöntemi ile ortaya çıkan anlamların yeniden yaratılması

Dilbilimsel göstergelerin ortaya çıkardığı özelliklerin yeniden yaratılması

Şemada da görüldüğü gibi çevirmen okuyucu için okuma aşamasında yalnızca anlamsal göstergeleri bulmaya yönelik bir eleştirel yorumlama ağırlıklı ya da dilbilimsel göstergeleri bulma ağırlıklı bir biçimsel inceleme çevirmeni eksik olarak yönlendirir. Çevirmenin amacı metnin anlamsal ve dilbilimsel göstergelerinin tümünü bir bütün olarak algılamak, bunun ardından bu bütünü parçalara yani anlamsal ve dilbilimsel göstergelere ayırmak ve başka dilde yeniden-ancak başka bir toplumsal-kültürel bağlamda-yaratmaktır. Bu nedenle, dilbilimsel göstergelerin işaret ettiği anlamları bulmaya yönelik yazın eleştirisi yöntemleri ve anlamları içeren dilbilimsel göstergeleri bulmaya çalışan dilbilim çalışması yöntemleri, kısacası hem anlamsal açıdan hem dilbilimsel açıdan yapılan çalışmalar çevirilecek metnin biçembilim yöntemi ile çözümlenmesi için okuma aşamasında gereklidir. "Yazın

eleştirisinin nihai amacını yazın eserlerini sanat eserleri olarak yorumlama ve değerlendirme" (Widdowson 5) olarak ve eleştiriminin temel amacını da yazarın kişisel iletisini okuyucuya açık bir Şekilde gönderme yöntemlerini ortaya çıkarmak olarak kabul ettiğimizde, evirminin bir okuyucu-eleştirmen konumuna geldiğini görürüz. evirmin de, aynı bir yazın eleştirmeni gibi alışılmamış, farklı bir biçimde Őifrelenmiř bir iletiyi Őifre çözüp ve zlen bu Őifreden bir üst-dil yaratarak bu iletiyi anlaşılır ve ulaşılabilir bir duruma getirir. Başka bir deyişle, amaç toplum okuyucusunun dilinde anlaşılabilmesini sağlar. Bu edim, diğer sanat dalları eleştirmenlerinin eleştiri ediminden çok farklı değildir. evirmin-eleştirmen bir sözel iletiyi diğer bir dilde sözel iletiye dönüştürür. Ya da, kendi beğenisi, kişisel tercihi, dil kavramı ve bilgisi, sanat anlayışı ve diğer toplumsal-kültürel etmenler değrultusunda yeniden yaratır. Eleştirmenin ortaya çıkardığı eser ya da çalışma bir üst-dil'dir, oysa evirminin ortaya çıkardığı eser üst-dil olarak nitelendirilemez. Çünkü kaynak metnin ait olduğu toplumsal-kültürel alanın ve dilin dışına çıkarak yeni bir toplumsal-kültürel alanda ve dil araçları içinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, evirminin kişisel tercih ve beğenisini, bilgisini ve değerlerini de içeren özgün bir metindir artık. Yazın eleştirmeninin metne eleştirel açıdan yaptığı biçemsel çalışma ile evirmin eleştirmenin çevirilecek metne eleştirel açıdan yaptığı biçemsel çalışma arasında amaçlanan hedef dışında, bir yöntem farkı da vardır. Yazın eleştirmeninin odak ncktası öncelikli olarak yazarın kullandığı dil ve dil göstergeleri değil, bu göstergelerin kullanılması ile ortaya çıkacak olan yorum yardımıyla aktarılabilecek olan iletidir. Yazın eleştirmeni temelde iletiler ile ilgilenir, ve düzgü ile uğraşmasının nedeni, bu dzglerin belirli kullanımlar içinde aktardığı iletiyi bulma amacı yüzündendir. Yazın eleştirmeninin biçemsel çalışmasına Virginia Woolf'un *Between the Acts* adlı eserini inceleyen Gillian Beer'in "The Island and the aeroplane: The Case of Virginia Woolf" makalesinden bir rnek verebiliriz. Beer makalesindeki alıntıyı V. Woolf'un eserinde yer alan yaklaşmakta olan ruhsal ve genelde toplumsal-kültürel krizi, kş ve paralanmayı gstermek amacıyla vermiştir. Alıntı ve Beer'in yorumu Őyledir:

"So abrupt And corrupt. Such an outrage; such an insult; And not plain. Very up to date, all the same. What is her game? To disrupt? Jog and trot? Jerk and smirk? Put the finger to the nose? Squint and pry? Peak and spy? (156). Beer eleştirisini şöyle yapar: The semantic cocophony of rhyme (auditory likeness without referential reason) suggests the reckless antiquity of the community. The forms of likeness are embedded in the sounds of the language, not in any reasoned relationship. The slippage between words and senses, and between separate units of speech, is constantly displayed in this work, where words collapse, reverse, become units of lexical play without sustained boundaries The fugitive lightness of this linguistic play risks being lost in any act of analysis such as that I have just offered. But such inversions and smudging of semantic bounds are essential to the work's sense of smothered crisis. It has in itself contradictory functions: It signals collapse and fragmentation. (156)

Beer'in kendisinin de söylediği gibi ve biçimsel olarak Beer'in sözleri de incelendiğinde, amacının, dildeki benzer ve farklı, veya çarpıcı sözcüklerin ve seslerin kullanılmasından yola çıkarak Woolf'un biçiminin aktardığı iletileri bulmaya yöneliktir. Öte yandan çevirmen- eleştirmenin eleştirmenle aynı amacı paylaşmanın yanısıra bir amacı daha vardır. Çevirmen eleştirmen metindeki dilbilimsel göstergelerin belirttiği anlamlar ve iletileri sadece bir üst-dil ile değerlendirmez, aynı zamanda bu anlamlar ve iletileri yazarın o metin içinde ve o kapsamda kullandığı dil ile ilgili bilgi edinmek amacı ile de değerlendirir. Gillian Beer'in Virginia Woolf'tan verdiği örneği dilin özelliklerini tanıma açısından kendimizi bir çevirmen eleştirmen konumuna yerleştirerek inceleyebiliriz:

"So abrupt And corrupt. Such an outrage; such an insult; And not plain. Very up to date, all the same. What is her game? To disrupt? Jog and trot? Jerk and smirk? Put the finger to the nose? Squint and pry? Peak and spy? (156).

Metinde cümleler yerine cümlecikler, fiiller, sıfatlar kullanılmıştır. "abrupt" "corrupt" "outrage" "insult" sıfatları peşpeşe ve önlere zarflarla birlikte kullanılmıştır. Her sıfat bir kişinin özelliklerinin tanımlanması amacıyla başlı

başına birer tümce gibi kullanılmıştır. Metinde virgöl; noktalı virgöl, nokta ve soru işaretleri sıklıkla bulunmaktadır. Sıfatların ve yüklemelerin kısa kısa tümceler yerine kullanılması kişinin ve eserin ait olduğu çerçevenin oluşturduğu toplumun kopukluğunu, parça parça olmuş halini yansıtmaktadır. Aynı zamanda soru işaretlerinin yüklemelerin ardından gelmesi eylem ile ilgili belirsizliği, sıfatların ardında ise nokta kullanılması var olan durumun kısırlılığına işaret etmektedir. Bu sözcüksel ve dilbilgisel çözümlenimin ardından metindeki söz sanatlarını incelediğimizde düzyazı olarak yazılmış olan metnin uyaklı olduğunu ve sözcüklerin kakofoni oluşturduğunu görüyoruz. Örneğin "abrupt" "corrupt" "insult" "disrupt" sözcükleri uyak oluşturmaktadır. Aynı zamanda kakofoni de yaratan bu sıfatlar anlamsal olarak bir öbek oluşturmadıkları halde ses benzerliklerine sahiptirler. Ayrıca "plain" sıfatı ve "game" ismi uyaklı, "jog" ve "trot" ta kakofoniktir. Metin içindeki dilbilimsel göstergelerin açığa çıkardığı anlam ise yalnızlık, kopukluk, iletişim olmaksızın yakınlık, ve bilinmez bir boşluk duygusunun varlığıdır. Görüldüğü gibi çevirmen eleştirmen metni tüm bu boyutları ile birlikte anlamak zorundadır. Çevirme ediminin ilk aşaması olan okuma anlama çevirmen için (çevirmek-yeniden yaratmak) aşamasının ön koşuludur. Başka bir dilde ve kültürde yeniden yaratılacak metin ancak tüm unsurları çözümlenip anlaşıldığı zaman bir nesne olarak yeniden yaratılmaya hazır duruma gelebilir. Çevirmen ve eleştirmenin bir metne yaklaşımlarındaki benzerlikleri ve farklılıkları inceledikten sonra çevirmen-dilbilimci arasındaki ilişkinin benzerliklerine ve farklılıklarına yine biçembilimi kullanma amaçlarını inceleyerek yönelebiliriz. Bir dilbilimci temelde metin içindeki düzgüler ile ilgilenir ve belirli iletiler düzgülerin nasıl kurulduğuna örnek olabildikleri sürece önem kazanırlar. (Bkz. Widdowson, 5). Bir yazın metninde genelde dilbilim çalışması yapan kişinin dikkatini çeken unsurlar dil dizgesinin nasıl kullanıldığı, dil kullanımı açısından ilginç gelen örneklerin dilbilgisel inceleme ile nasıl açıklanabileceğidir. Bu incelemeyi de biçem çalışması yaparak gerçekleştirir. Bu görüşe örnek olarak Widdowson'un *Stylistics and the teaching of Literature* adlı kitabında Tennyson'un bir şiirinden yaptığı alıntı

üzerindeki çalışmasını verebiliriz:

Sometimes a troop of damsels glad, An abbot on an ambling pad, Sometimes a curly shepherd-lod, Or long-haired page in crimson clad, Goes by to tower'd Camelot: And sometimes thro the mirror blue The knights come riding two and two: She hath no loyal knight and true, The Lady of Shalott. (23) Widdowson'un çözümlemesi aşağıdaki gibidir: We can describe the abnormality of **damsels glad** and the **mirror blue** by referring to the transformational processes we have just discussed: The poet has neglected to apply the obligatory rule which transposes the single lexical item remaining after deletion to a position in front of the noun. The fourth line of this extract can also be described by reference to transformational rules, but here the poet has made use of a rule that is not operative in modern English. Let us say that underlying the phrase **a page in crimson clad** is a deep structure of something like the following form: A page / a page is clad in crimson / Replacement of the noun phrase in the embedded sentence with a relative pronoun yields *a page who is clad in crimson*. Deletion of the relative pronoun and the auxiliary gives us But now Tennyson applies a further transformational rule which does not he transposes the prepositional phrase **in crimson** to a position in front of the verb. (23)

Bu örnekte de gördüğümüz gibi dilbilimci dil kullanımını dilbilgisi kurallarına uygunluk açısından değerlendirmektedir. Ancak bu, dilbilimcinin yazın metninin içerdiği anlamları tamamen gözardı ettiği anlamına gelmemelidir, dilbilimcinin bir yazın metninin dilini çözümlemesi metin ile ilgili daha önceden var olan bazı içgüdüsel yorumlarına bağlıdır. Widdowson ve Nils Erik Enkvist'in de belirttiği gibi yorum çözümlemeye yardımcı bir unsur olabilir ancak çözümlemenin amacı olamaz. Bu duruma okuma-anlama aşamasında dilbilimsel çalışma yaptığını da söylediğimiz çevirmen açısından baktığımızda yazın metninin ne tür bir estetik yaşantı veya gerçeğin ne tür bir algılanmasını yansıttığı ve metinde hangi dilsel özelliklerle tüm bu yansıtılanların yaratıldığının eşit derecede önemli olduğunu ve bunların biçembilim çalışması ile çevirmen tarafından ortaya çıkarılabileceğini

görürüz. Biçembilimin amaçlarından biri, yazın eleştirmeni ve dilbilimcinin metne olan yaklaşımlarını birbirine bağlamak, dilbilimcinin yazınsal esinini ve eleştirmenin dilbilimsel gözlemlerini yaygınlaştırmak, genişletmek ve dilbilimci-eleştirmen arasındaki ilişkiyi belirgin hale getirmektir. (Bkz Envist 3-10). Bu kapsam içinde dilbilimci-eleştirmen arasındaki yakın ilişki bir çevirmen ve çeviri ediminin aşamaları çerçevesinde yukarıda da tanımlandığı ve örneklendiğı gibi oldukça belirgindir ve biçembilimin ortaya koyduğı bu durum çevirmen kişiliğı içinde bütünleşir. Çevirmen okuma-anlama aşamasında biçembilimi kullanarak eleştiri ve dilbilim çalışmalarını biraraya getirir. Bir çevirmen yazın metnini hem dilsel göstergelerin belirli bir toplumsal-kültürel ortamda yarattığı bir metin, hem de toplumsal-kültürel ortamdaki iletiler olarak değerlendirir. Her iki açıdan değerlendirmede de kullanılan yöntem biçembilimdir. Çevirmen açısından yazın eserine metin ve iletiler olarak yaklaşmanın yanısıra, bir yazın eserinin ileşitim biçimi olarak işlevinin incelenmesi yöntemi daha vardır ki, bu yöntem yazını (söylem) olarak kabul eder. M. Hoey'in "Discourse Centred Stylistics: A Way Forward"? adlı makalesinde öne sürdüğü gibi söylem çözümlemesi alanında yapılan araştırmalar dilbilimci ve yazın araştırmacısının çalışmalarını bütünleştirme çabalarında önemli bir aşama yapılmasını sağlamıştır. M. Hoey sezdirilen yazarın sezdirilen okur ile bir diyalog içinde olduğunu ve bu diyalogun bir söylemi yani yazın metnini oluşturduğunu öne sürer. (Bkz. Hoey 123-124). Widdowson da (32-33) bir yazın eserinin yorumunun yalnızca okur ya da eleştirmenin dil dizgesi bilgisine ya da düzgü bilgisine dayanmadığını öne sürer. Widdowson'a göre ne ölçüt dilbilgisi ne de belirli bir yazın eserini açıklamak için yaratılmış dilbilgisi metnin içindeki anlamları tam olarak açıklayabilir. Bu görüşün temelinde, dilbilgisinin ister bir bütün olarak dil dizgesini ister özel bir yazın örneğini tanımlasın, doğası gereğı sadece metni tanımlayacağı görüşüdür. Oysa Widdowson ve Hoey'in belirttiğı üzere önemli olan şey metin değil söylemdir. İstenen, dilbilimsel unsurların iletişimsel etkiye olan katkılarının yönteminin ortaya konulmasıdır. Söylemde iletişim önemlidir. Çevirmen açısından söylem de önem taşır. Dilbilimsel

göstergeler hangi kapsamda ve bağlamda nasıl bir iletişim ortaya çıkarırlar sorusu söylem çözümlemesinin kolaylıkla yapılabileceği tiyatro oyunu, şiir ve roman çevirisi yapan çevirmen tarafından irdelenmektedir. Özgün metnin anlamsal ve dilbilimsel göstergelerinin ilettiği anlamın iletişimsel etkisinin de aktarılmasında çevirmen bazı durumlarda özgün metnin söylemini farklı dilbilimsel göstergeler aracılığıyla amaç dilde yeniden yaratabilir. Çeviri alanında da geçerliliği olan söylem çözümlemesi için biçembilim uygun bir yöntemdir. Ancak bu makalede yazın metni (söylem) tanımını içermesine karşın temelde bir (metin) anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamda kullanılmasının bir amacı, çeviri sürecinde ve öncesinde metnin çevirmenin önüne yalnızca "okunacak bir metin" olarak geldiği anda, çevirmen-okuyucunun okuma-yazınsal eleştiri açısından yaptığı çalışmanın başlangıç noktasının metnin kendi dili olmasıdır. Çevirmen ister bir eleştirmen ister dilbilimci gibi bir çözümleme yaparken yalnız yazarın dilini inceleyerek bir metni tanıyabilir mi? Bir çevirmen açısından metni biçembilim yöntemi ile çözümleme derken metnin metinlerarası özelliğini unutmamamız gerekir. David Birch "Working Effects with Words Whose Words?: Stylistics and Reader Intertextuality" adlı makalesinde bir yazarın ya da metnin dilini çözümlerken dile kendi dilimizi kullanmadan girip giremeyeceğimizi, metinlerarası ilişkinin çözümlemedeki önemini ve biçimsel etkiler derken okuyucu olarak bize ait olanları mı, yoksa yazara ait olanları mı demek isteriz sorularını irdeler ve şöyle cevaplar öne sürer: Çözümleme-dil ve yorumlama açısından-okuyucu olarak çevirmenin metni, diğer metinlerarası yaşantısı yolu ile dil ve gerçeklik kavramına ilişkilendirmesini sağlar. Metinlerarası kavramı okuyucunun dinamik anlamlar çıkarabilmesi sürecine de ağırlık verir. Diğer bir deyişle okuyucu-çevirmen yalnızca yazarın dilbilimsel ve yazınsal çabalarını gözönüne almakla kalmaz, aynı zamanda kendisinin, metnin anlamını ve biçimini yorumlamasını ve çözümlemesini kolaylaştıracak olan kendi dilinde ve kaynak dilde yazılmış olan diğer metinlerden edindiği deneyimlerinin etkileri ile yazarın dilbilimsel ve anlamsal göstergelerini değerlendirir. David Birch aynı adlı makalesinde metni bağımsız bir eser olarak görmektense, metinlerarası bir

alışverişin ortaya çıkardığı bir eser olarak görmenin gerekliliği vurgular ve metni bir bütün olarak değil, kendinden önce ve sonra gelen metinlerin bir parçası olarak kabul eder. Buna göre biçembilim okuma süreçleri ile ilgili olmalıdır, okuma süreci de metinlerarası yaşantı birikimini yadsımamalıdır. David Birch'in Pecheux, Fowler, Quinn ve Jonz'un (Bkz. Language, Discourse and Literature, 259) görüşlerine dayanarak önerdiği metinlerarası özellikleri gözönüne alır. Biçembilim alışması okuyucu konumundaki çevirmen açısından yeni bir boyut ortaya koyar. evirmenin elindeki metnin metinlerarası özelliği, çevirmenin kendi dilbilgisi ve yazın anlayışı, beğenisi, bu beğenisini kendi dilinde yazılmış diğer metinleri okuyarak şekillendirmiş olması, çevirmenin biçembilim çalışması yoluyla özümlediği metni kendi dilinde ve kültüründe yeniden yaratırken kaçınılmaz olarak etkili olur. Okuma ediminde okuyucu süreci ve okuma edimine sadece metindeki gösterge yoğunluklu yaklaşım yerine okuyucu açısından yaklaşım *Modern Literary Theory* adlı kitapta yer alan Ian Maclean'in "Reading and Interpretation" adlı makalesinde de biembilime yeni bir yaklaşım getirmek amacıyla ele alınmıştır. David Robey de "Modern Linguistics and the Language of Literature" adlı, *Language, Discourse and Literature* kitabında yer alan makalesinde Prag okulu ve Jakobson'un görüşlerinde okuyucunun yaptıkları ilgisi ve becerisi sayesinde tanınmanın dışında okuyucunun metne, metnin anlamının ve etkisinin belirlenmesinde neler getirebileceği konusunun gözardı edildiğini ne sürer. Robey'in ve Maclean in ne sürdüğü görüşler çevirmeni de bir okuyucu konumunda yakından ilgilendirir. Biçembilim çalışmasının eviribilim içindeki yerini ve biçembilimin dilbilim ve yazın eleştirisi çalışmalarındaki eviribilim çerçevesinde bütünleyici işlevini bir örnekle uygulamada görebiliriz. Bu örnekte biçembilim yöntemiyle Virginia Woolf'un *Orlando* adlı eserinden bir parça hem dilsel hem anlamsal göstergeler açısından bir bütün olarak incelenecek, ardından aynı parçanın Seniha Akar tarafından yapılmış olan çevirisinde özgün metindeki dilsel ve anlamsal göstergelerin dilimizde hangi lde yaratıldığı yine biçemsel bir çalışma ile gösterilmeye çalışılacaktır. rnekten de görüleceği gibi başarılı bir eviri olarak nitelendirebileceğimiz Türkçe metin,

çevirmenin okuyucu konumunda yaptığı dilbilimsel ve eleştirel bir çözümleme sonucu ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle çevirme eylemi içinde biçimsel olarak yapılan bu çalışma, çevirmene çevirme edimini etkileyen karar verme, seçme, tercih etme vb. diğer unsurların yanısıra büyük bir kolaylık sağlamıştır. Örnek metin *Orlando*, 1. bölüm sayfa 13'te yer alan paragraf olarak seçilmiştir.

After an hour or so-the sun was rapidly sinking, the white clouds had turned red, the hills were violet, the woods purple, the valleys black- a trumpet sounded. Orlando leapt to his feet. The shrill sound came from the valley. It came from a dark spot dawn there, a spot compact and mapped out; a maze; a town, yet girt about with walls; it come from the heart of his own great house in the Valley, Which, dark before, even as he looked and the single trumpet duplicated and reduplicated itself with other shriller sounds, lost its darkness and become pierced with lights. Some were small hurrying lights, as if servants dashed along corridors to answer summonses; others were high and lustrous lights, as if they burnt in empty banqueting-halls made ready to receive guests who had not came; and others dipped and Waved and sank and rose, as if held in the hands of troops of serving men, bending, kneeling, rising, receiving, guarding, and escorting with all dignity indoors a great Princess alighting from her chariot Coaches. turned and wheeled in the courtyard. Horses tossed their plumes. The Queen had come. (13)

Bu paragraf, bir önceki paragrafta Orlando'nun evinin dışına yer alan açık, kırık alanda yaptığı bir gezintinin ardından büyük meşe ağacının altında bir süre dinlenmesinin ve o sırada hissettiği duyguların zihninde çağrıştırdığı şeylerin anlatıldığı paragrafı izlemektedir. Orlando'nun ağacın altında yatarken hissettiği duygular çeşitlidir. Yüreği "filled with spiced and amorous gales every evening about this time when he walked out" gibi duyguların etkisindedir. Yüreğindeki çarpıntılar bir anda durulur ve büyük bir olasılıkla Orlando uykuya dalar çünkü "yaz akşamının işveli etkinliği bedeninin çevresini bir örümcek ağı gibi sarar" eğretilmesi bu etkiyi uyandırır. Aradan yaklaşık bir saat geçtiğini yazar metnin ilk tümcesinde belirtir. "After an hour or so". Bunu izleyen ve çizgi içinde verilen söz sanatları -the sun was

rapidly sinking, the white clouds had turned red, the hills were violet, the woods purple, the valleys black- zamanın akıp gittiğini gösteren eğretilemelerdir. Bu tümce öbeğini biçemsel olarak incelediğimizde dil göstergelerinin okuyucuyu bu anlama nasıl götürdüğünü görebiliriz. "Rapidly" zarfı zaman süresi içinde hızla anlamında "sinking" yüklemının önünde kullanılmıştır. "Sinking" yüklemının hikaye bileşik zamanda kullanılması da bir eylemin süreklilik ve akış içinde geçmişte devam ettiğini göstermektedir. böylece "Rapidly" zarfının içerdiği bir zaman süresi içinde tekrar edilme anlamı hikaye bileşik zamanının içerdiği geçmişte bir zaman süresi içinde tekrarlanma anlamı ile koşut bir anlam taşımaktadır. Güneşin batarken beyaz bulutların güneşin kızılığını alması, bu kızılığın tepelere yayılarak tepelerdeki yeşil renklerle birleşip menekşe rengine dönüşmesi, ormanın daha koyu yeşilinin kızılığın mor olarak yansıtması; öte yandan vadilerin siyahlaşması yani daha uzakta olan vadilere akşamın inmesi gibi şiirsel tanımlama ve renk cümbüşünün yansıttığı anlam Woolfun anlatımında biçemsel olarak incelendiğinde şunlar söylenebilir: Woolfun seçtiği isim ve sıfat kullanımlarının birarada bulunmaları, renklerin giderek birbirine karışmalarını çağrıştırmaktadır. Ayrıca bu anlam cümleciklerin virgüllerle ayrılmalardan ve cümle yapısında bazen yüklem bazen yardımcı yüklem olmamasından ortaya çıkmaktadır. "White", "red", "violet", "purple", "black" sıfatları ve "clouds", "hills", "woods", "valleys" isimlerinin birarada kullanılmaları yazarın sanki okuyucunun zihninde doğa ile ilgili bir resim çizdiği izlenimini yaratmaktadır. Ayrıca bu anlatım, eserdeki bütünlük açısından da Woolfun eserde kullandığı biçime uyumludur. Tüm bu şiirsel anlatım ana tümce olan "after an hour or so ... a trumpet sounded" tümcesinin içinde bir yan tümce olarak yer almaktadır. Bu yapı ile yazar bu durgun, şiirsel görüntünün asıl eylemin arka planını oluşturduğunu anlatmaktadır. Ana tümce, yan tümcede kullanılan zamanlardan farklı olarak geçmişte kısa ve hızla olup biten eylemleri anlatan geçmiş zaman ile verilmiştir. Örnek metinde yer alan tüm eylem gösteren yüklemeler geçmiş zamanda kullanılmış, niteleyici anlatımlar ise hikaye bileşik zamanda verilmiştir. "Orlando leapt to his feet" ve "The shrill sound came from the valley tümceleri

ingilizce temel cümle yapısı olan S+V+O (Özne+yüklem+nesne) biçiminde basit tümceler olarak kullanılmıştır ve yalnızca yüklem açıkça belirttiği "leapt- ayağa fırlama) ve "the sound came from- sesin gelmesi" eylemlerini anlatmakta, her hangi bir yan anlam içermemektedir. Bu iki kısa ve basit tümceyi uzun, karmaşık ve noktalama işaretleri içeren birtümce izlemektedir. (The shrill sound came from the valley. It came from a dark spot dawn there, a spot compact and Mapped out; a maze; . a town, yet girt about with walls; it came from the heart of his own great house in the Valley, Which, dark before, even as he looked and the single trumpet duplicated and reduplicated itself with other shriller sounds, lost its darkness and become pierced with lights.) Açıkça görüldüğü gibi tümce tanıma, anlatma, tanımlama gibi anlamları içermektedir. Sıfat ve isim cümlecikleri tek bir ismi, "the great house" nesnesini tanımlamaktadır. "A spot compact and mapped out", "a maze", "a town", "girt about with walls" sözcükleri ile de ev tanımlanmakta, evin büyük, sağlam ve iyi korunan bir ev olduğu doğadan seçilmiş sözcükler ile resim çizermişçesine şiirsel bir dilde anlatılmaktadır. Bu uzun ve karmaşık tümceyi başka uzun ve karmaşık bir tümce daha izlemektedir. Önceki tümce evde görünen ışıkları anlatarak biter. "... lost its darkness and became pierced with lights". İzleyen tümce bu ışıkların tanımlaması ile sürer ve yüklem hikaye bileşik zamana geçer yani yazar eylem anlatmayıp tanımlama yapmaya başlar. Işıkları tanımlayan sıfatlar ve evin içindeki koşuşturmaları anlatmak için kullanılan sıfatlar uyum içinde ve ayrıntılı olarak verilmiştir. "Small, hurrying, lights... servants dashed along corridors" tanımlaması alçak, titrek ışıklar ve hizmetkarların koşuşturmaları ile koşut görünmektedir. Işığın tanımlayan "small" ve "hurrying" sıfatları ışığın hız ve telaştan titremeleri, sanki onlarında koşuşturmaları gibi anlamlar içermektedir. "servants dashed along corridors" tanımlamasında "dash" yüklemi de hız ve telaş anlamlarını içermektedir. "Others dipped and waved and sank and rose" cümlecğinde kullanılan dipped, waved, sank, rose eylemleri "serving men bending, kneeling, rising, receiving, guarding, escorting" eylemleri ile uyum ve koşutluk içinde gitmektedir. Işıkların hareketleri geçmiş zaman ile, asıl eylem olan Kraliçe'nin gelişine hazırlığı

anlatan yüklemeler ise hikaye birleşik zamanda verilmiştir. Aynı şekilde peşi sıra kullanılan yüklemeler okuyucuyu önemli bir noktaya doğru hızla ve ışıklar aracılığıyla ihtişam içinde yaklaştırmaktadır. Nihayet "The Queen had come" tümcesinin yalın ve basit yapısı tüm bu koşuşturmanın neden yapıldığını, anlamın zirvesini göstermektedir. Orlando'nun özgün İngilizce metninden alınan bir alıntı üzerinde yapılan bu biçimsel çözümler, çevirmenin dilsel ve anlamsal göstergeleri biçembilim yardımıyla çözerek metnin biçimi ve anlamı ile ilgili bilgi edinmesine bir örnek oluşturması amacıyla yapılmıştır. Aynı örnek metnin Türkçe çevirisini biçimsel olarak çözümlererek okuyucu konumundayken çevirmenin yaptığı yukarıdaki çözümler sayesinde özgün metinde yer alan dilsel ve anlamsal göstergeleri ne ölçüde çevirisinde yarattığını inceleyebiliriz:

"Yaklaşık bir saat sonra-güneş hızlı batmaktaydı, akbulutlar kızarmışlardı, tepeler menekşe ormanlar mor, vadiler siyahtı-bir boru öttü. Orlando ayağa fırladı. Tiz ses vadiden geliyordu. Oradaki karanlık bir noktadan geliyordu; derli toplu, planlı bir nokta; bir labirent, bir kasaba ama duvarlarla sarılı, vadideki kendi büyük evinin merkezinden geliyordu ve önce karanlık olan ev kendisi bakarken ve o tek boru sesi daha tiz başka seslerle yankılanıp yinelenirken karanlığını yitirdi ve binbir ışığa büründü. Kimi, hizmetkarlar koridorlar boyunca çağrılara koşturuyorlarmışcasına minik, telaşlı ışıklardı. Kimi, gelmemiş konukları karşılamak üzere hazırlanmış şölen salonlarında yanıyorlarmışcasına yüksekte ve ışıl ışıldılar; bir bölümüye eğilen, diz kıran, doğrulan, karşılayan, gözeten ve arkasından inen yüce bir prensesi büyük bir vakarla içeri buyur eden bölük bölük hizmetkarların elindeymişcesine dalıyor, titriyor, iniyor, çıkıyorlardı. Avluda faytonlar dönüp gidiyorlardı. Atlar sorguçlarını silkiyorlardı. Kraliçe gelmişti. (Çev. Akar, 23)

Türkçe çeviride de ilk tümce özgün metinde olduğu gibi ana cümlecik ve içinde yer alan yan cümlecikten oluşmaktadır. Bunu izleyen iki tümce de kısa ve ani eylem gösteren yalın, basit tümceler olup Türkçe dilbilgisinde temel tümce çatısı olan Özne+yüklem yapısındadır. Bu basit tümceleri uzun ve karmaşık bir tümce izlemektedir. "Oradaki karanlık bir noktadan geliyordu" tümcesi ile başlayan bu

tümce noktalama işaretleri ile birbirinden ayrılan ve sıfatların birbiri ardına sıralanması ve yine noktalı virgül ardından başlayan ikinci bir tümcenin (ve) bağlacı ile üçüncü tümceye bağlanması ve izleyen ve ile bağlanmış iki tümceden daha oluşmaktadır. Bu uzun tümce, karmaşık yapısı açısından özgün tümceye benzemektedir. Ayrıca ışıkların ve ev halkının koşuşturmaları özgün metinde olduğu gibi hikaye bileşik zamanda, Kraliçenin gelmesi gibi önemli bir olay da geçmişin geçmişi zamanda verilmiştir. Ayrıca 5. nci tümcede ışıkların hareketleri ve hizmetkarların hareketlerini tanımlamak için özgün metinde (as if) ile yapılan benzetme, Türkçe çeviride ".... elindeymişesine gibi bir benzetme ile verilmiş, ışıkların ve hizmetkarların hareketleri devinim gösteren yüklerle tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi çevirmen özgün metnin dilsel göstergelerini ve bunların işaret ettiği anlamları Türkçede geçerli ve benzer karşılıklarda yaratabilmiştir. Virginia Woolf'un bu örnekte kullandığı şiirsel anlatım, renklerin ve doğayı tanımlayan sözcüklerin yardımıyla adeta gözümüzün önünde canlandırdığı gölgeler, renkler ve hareket cümbüşü içinde Kraliçe'nin gösterişli gelişi, kullanılan yüklem ve abartı gösteren sıfatların yol açtığı ince alay, Türkçe çeviride de koştur bir anlatımla yaratılmıştır. Bu örnekle, okuyucu konumundaki çevirmenin biçimsel bir çalışmayla okuma sürecinde metindeki dilsel ve anlamsal göstergeleri doğru olarak inceleyip algılandığını yaptığı çeviri ve özgün metni biçimsel olarak karşılaştırdığımızda görmekteyiz. Görüldüğü gibi, biçim ve biçimsel çözümleme çevirmen için çok önemlidir. Dilsel ve anlamsal göstergeleri bir bütün olarak yorumlayan ve çözümleyen çevirmen biçembilimi, sözcüğün kapsadığı tüm anlamları ile kullanır. Başka bir deyişle biçembilim, çevirmen kimliği içinde hem yazın eleştirisi eylemini, hem de dilbilimsel bir çalışmayı birleştirerek çeviri kuramında kendine vazgeçilmez bir yer edinir.

KAYNAKÇA

- Bassnett, Susan *Translation Studies* Methuen London, 1985
- Beer, Gillian "The Island and the Aeroplane: The Case of Virginia Woolf" in *Virginia Woolf* ed. Rachel Bowlby Longman London, 1992 156.
- Birch, David "Working Effects with Words-Whose Words?: Stylistics and Reader Intertextuality" in *Language, Discourse and Literature* eds. Ronald Carter and Paul Simpson. Unwin Hyman. London, 1989 259-278.
- Robey, David "Modern linguistics and the language of literature" in *Modern Literary Theory* eds. Ann Jefferson and David Dobey. Batsford Ltd. London, 1982 73-92.
- Crystal, David and Derek Davy *Investigating English Style* Longman. London, 1969.
- Enkvist, Nils Erik "On defining style. An essay on applied linguistics" *Linguistics and Style* ed. John Spencer. Oxford Univ. Press. Bucks, 1964. 1-57
- Hoey, Michael. "Discourse-Centred Stylistics: A Way Forward" in *Language, Discourse and Literature* eds. Ronald Carter and Paul Simpson. Unwin Hyman. London, 1989. 123-138.
- Holmes, S. James. ed. *The Nature of Translation* Paris, 1970 ss 91-102
- House, Juliane. *A Model for Translation Quality Assessment* Tübingen. Narr, 1977.
- Leech, N. Geoffrey and Michael Short *Style in Fiction* Longman. London and New York, 1981.
- Lodge, David *Language of Fiction* Routledge and Kegan Paul. London, 1966.
- Maclean, Ian "Reading and Interpretation" in *Modern Literary Theory* eds. Ann Jefferson and David Robey. Batsford Ltd. London, 1982. 122-145.
- Reib, Katharina. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik und Kriterien für eine sachgerachte Beurteilung von Übersetzungen* Hueber. München, 1971.
- Robey, David. "Modern linguistics and the language of literature" in *Modern Literary Theory* eds. Ann Jefferson and David Robey. Batsford Ltd. London, 1982 73-92.
- Snell-Hornby, Mary *Translation Studies: An Integrated Approach* John Benjamins Publishing Comp., Amsterdam/Philadelphia, 1988.

- Stolze, Radegunds. *Grundlagen der Textüber Setzung* Groos. Heidelberg, 1982.
- Widdowson, H.G. *Stylistics and the teaching of Literature* Longman. Hong Kong, 1975.
- Wilss, Wolfram. *Übersetzungswissenschaft-Probleme und Methoden* Klett. Stuttgart, 1977.
- Woolf, Virginia. *Orlando* Çev. Seniha Akar. Ayrıntı. İstanbul, 1993
- Woolf, Virginia *Orlando* A Triad Grafton Book. London, 1977.